

Федорчук Володимир Ярославович

Трансформація владних відносин в українському соціумі під впливом війни

УДК 321.01:316.47]:355.01(477)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-5.17>

Федорчук Володимир Ярославович
здобувач
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
ORCID: 0009-0005-3548-0336

Стаття присвячена аналізу проблеми трансформації владних відносин в українському соціумі під впливом зовнішніх та внутрішніх викликів, що сформувалися в період повномасштабної війни. Актуалізовано значення цивілізаційного підходу дослідження трендів трансформації владних відносин, що дає можливість визначити російську агресію як «цивілізаційний виклик» глобального масштабу, який потребує ретельного вивчення та усвідомлення в контексті формування адекватної відповіді. Підкреслено важливість збереження та посилення демократичних інститутів в Україні, навіть в складних умовах воєнного стану, оскільки головний сенс протистояння з російським агресором є саме захист цивілізаційного вибору на користь демократії.

Приділено увагу визначенню проблем та тенденцій функціонування інститутів влади в умовах війни, стверджено, що в цілому спостерігається достатній рівень інституційної спроможності держави, особливо в аспекті консолідації країни та організації відсічі агресору. Виявлено сучасні проблеми владних відносин, пов'язані з надмірною централізацією та персоналізацією прийняття рішень, консервацією традиційних для українського суспільства проблем, що призводить до формування репутаційної кризи української влади.

Обґрунтовано, що подолання визначених проблем та посилення ефективності влади в складних умовах тривалої війни потребує високого фахового рівня держслужбовців; встановлення більш жорсткої політичної відповідальності за негативні для країни рішення; залучення громадянського суспільства до розробки політичного порядку денного; ефективної взаємодії центральних і місцевих органів влади в процесі прийняття та реалізації рішень.

Ключові слова: владні відносини, політичні відносини, політична трансформація, інститути влади, демократія, політична взаємодія, політична діяльність.

Вступ. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило чимало викликів для українського суспільства. Успішне протистояння російській агресії значною мірою залежить від функціонування політичних інститутів, трансформації владних відносин у відповідності до вимог воєнного стану. Перед Україною постало вкрай складне питання: як за наявності об'єктивних ускладнень та обмежень безпекового характеру забезпечити роботу демократичних інститутів, проводити реформи, пов'язані з модернізацією суспільства та євроінтеграційними цілями? Оскільки за класичним визначенням К. Клаузевіца війна – це продовження політики іншими засобами, об'єктивно виникає проблема впливу воєнного стану на владні відносини. Вкрай актуальним стає аналіз трансформації функціонування та взаємодії основних інститутів влади під впливом війни.

Мета наукової розвідки та завдання – проаналізувати проблему трансформації владних відносин в українському суспільстві під впливом зовнішніх та внутрішніх викликів, сформованих у період повномасштабної війни. Визначена мета спрямована на вирішення низки завдань, зокрема: осмислити сучасні виклики та проблеми впливу воєнного стану на функціонування інститутів влади в Україні, визначити перспективи трансформації владних відносин в умовах повномасштабної війни.

Методи дослідження. Дослідження проблеми трансформації владних відносин в українському

соціумі під впливом війни передбачає використання сучасних загальних та спеціальних методів. Зокрема, було використано аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію наукових джерел для визначення викликів, що спричиняють зміни у системі владних відносин в умовах повномасштабної збройної агресії РФ проти України. Для обґрунтування основних положень статті також використовувалися емпіричні результати досліджень, проведених, зокрема, Київським міжнародним інститутом соціології, Національним інститутом стратегічних досліджень, Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова.

Проблема природи та сутнісних характеристик трансформації влади знайшла своє відображення у вітчизняному і світовому науковому дискурсі. Зокрема, загальна та локальна специфіка сучасних трансформаційних процесів відображається в працях таких авторів, як: Г. Бергер, Р. Інгларт, Г. Колодко, О. Мотиль, А. Ослунд, Т. Парсонс, Н. Смелзер, А. Турен, Ю. Габермас, Ф. Хайек, П. Штомпка. Зміст та спрямованість сучасної трансформації політичних відносин стали предметом дослідження Е. Вайнінга, Д. Веймера, С. Дубе, Х. Тіммермана, Р.Шварценберга. З'ясування специфіки політичних змін в українському суспільстві міститься в працях О.Бабкіної, Г.Зеленько, С.Бульбенюк,

К.Ващенко, В.Корнієнка, О.Новакової, М.Остапенко, О.Чальцевої та інших.

На особливу увагу заслуговують колективні монографії вчених Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Кураса «Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни» [1] та «Політична система України: конституційна модель та політичні практики» [10], в яких здійснюється аналіз трансформацій політичного поля України під впливом війни, взаємодія політичних і владних інститутів, характер політичного режиму, формування стратегій інтеграції України у світовий демократичний простір.

Виклад основного матеріалу. Визначена проблематика актуалізує дослідження глобальних викликів до владних відносин в контексті цивілізаційного підходу, що був започаткований О. Шпенглером та А. Тойнбі, здобув розвиток у працях С. Гантінгтона, Ф. Броделя та інших дослідників. Згідно цього підходу, історія людства постає як історія розвитку цивілізацій – «великих суспільств, основою яких є етнічно близькі групи, які розвиваються за власними, специфічними сценаріями та виробляють спільні форми організації до яких належать окремі народи та держави» [15, с.75].

Особливо важливим у контексті дослідження проблеми трансформації владних відносин є поняття «цивілізаційних викликів», яке нині широко використовується у науковому і суспільно-політичному дискурсі та було обґрунтовано А. Тойнбі в його концепції «виклик-відповідь» [18; 19; 21]. Автор концепції поняття «виклик-відповідь» використовує для позначення механізму зміни цивілізацій, коли суспільство у стані покою отримує творчий імпульс – виклик, що призводить до консолідації та цивілізаційної відповіді. Як відомо, концепція «виклику-відповіді» пояснює увесь життєвий шлях локальної цивілізації від народження до загибелі, що яскраво проілюстровано А. Тойнбі та його послідовниками. Зокрема, виклик відповідає за «народження» цивілізації і спонукає її до подальшого розвитку.

У суспільно-історичному контексті, зазначає Б. Канівець, «виклик» постає як певна історична ситуація, яка покликана призвести до змін в умовах існування суспільства: «Ця зміна (виклик) зумовлює якраз не покращення, а погіршення умов існування соціуму. «Виклик» є певним стимулюючим фактором, необхідною передумовою для пристосування до погіршених умов існування, а відтак передумовою розвитку соціальної системи. Натомість «відповідь» є самим процесом пристосування, тобто початком процесу розвитку. У такому розумінні вони стають рушіями історичного процесу, згідно з термінологією британського дослідника процесів генези, прогресивного розвитку, надлому, деградації і дезінтеграції суспільств» [4, с. 3].

Природу «цивілізаційних викликів» до інституту влади пояснюють також інші цивілізаційні теорії, передусім відома концепція зіткнення цивілізацій С. Гантінгтона, згідно якій після руйнування двополюсного світу на людство чекає загострення суперечностей і зіткнення цивілізацій, що консолідуються навколо традиційних релігій [22].

Розв'язана російським агресором війна стала потужним цивілізаційним викликом для українського суспільства, зміст та структура якого потребують ретельного вивчення та усвідомлення в контексті формування адекватної відповіді. Визначення актуальних загроз, до яких повинне адаптуватися соціально-політичне поле України, міститься, зокрема, у «Стратегії забезпечення державної безпеки» [17]. Такими загрозами виступають передусім:

- системне застосування Росією політичної, економічної, інформаційно-психологічної, військової та інформаційної агресії проти України;
- грубе порушення принципів та норм міжнародного права й свободи людини і громадянина окупаційною адміністрацією рф;
- деструктивний пропагандистський тиск, як на міжнародній арені, так і всередині України, спрямований на роздмухування суспільних суперечностей, провокування конфліктів та підлив єдності;
- соціально-економічні та правові проблеми, які негативно впливають на добробут населення, розвиток рівної конкуренції та підприємництва, що знижує довіру до держави, провокує насильство, соціальну агресію та тероризм [17].

Більш детальний аналіз внутрішніх проблем, що негативно впливають на рівень безпеки українського суспільства в умовах війни, викладено в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень [1]. Так, за частотою визначень експертами, можна створити таку своєрідну ієрархію внутрішньополітичних загроз українському суспільству в умовах повномасштабної війни: корупція – 22; ефективність та інституційна стійкість влади – 19; горизонтальна дезінтеграція суспільства – 13; функціонування УПЦ (МП)/РПЦ – 12; демографічні проблеми – 10; діяльність проросійських сил, колаборантів – 9; зниження ефективності демократичних інститутів, обмеження політичних свобод, погіршення якості вертикального діалогу між владою та суспільством – 8; діяльність російської розвідки та агентури, зокрема в органах влади – 6; відсутність чіткого образу майбутнього, економічної стратегії розвитку як під час, так і після війни – 6; політичні конфлікти – 5 [1, с. 8-10].

Аналізуючи наведені дані, зазначимо, що корупція, приводить до послаблення національної стійкості країни; перешкоджає проведенню модернізаційних та євроінтеграційних реформ, реалізації громадянських прав та свобод; зни-

жує рівень підтримки політичної влади, яка дискредитує себе через корупційні викриття. Потенційні загрози ефективності державних інститутів, полягають у надмірному зосередженні владних впливів в одному центрі, прагненні пригальмувати реформу децентралізації; невиправданому переважанні військових адміністрацій в системі місцевого самоврядування.

Значна частина визначених викликів та загроз формується в межах конфлікту цивілізаційних цінностей, що розгортається як глобальне суперництво за участі різних цивілізаційних полюсів сили. Як зауважує О. Рафальський «Припущення С. Гантінгтона про високу вірогідність і навіть неухильність зіткнення деяких цивілізацій унаслідок «універсалістських претензій Заходу» або Сходу чим далі, тим більше набувають реалістичних ознак. Це відбувається як наслідок об'єктивного історичного процесу, так і авантюристського курсу політичних еліт, які вважають себе носіями, з їхнього погляду, найбільш прогресивної цивілізації в сучасному світі, а тому можуть і навіть повинні кинути виклик культурній та національній ідентичності держав, що належать як до західної, так і східних цивілізацій» [11, с. 7].

Сутність сучасного цивілізаційного конфлікту полягає у зіткненні демократичних цінностей з авторитарно-елітистськими традиціями суспільно-політичного устрою. Тут важливо підкреслити, що збереження та укріплення демократичних інститутів має особливе значення для України, оскільки головний сенс протистояння з агресором є саме захист цивілізаційного вибору на користь демократизації суспільно-політичних відносин, прагнення створити відкрите суспільство. З початком повномасштабної збройної агресії Росії кількість суперечностей у політичних орієнтаціях українців з різних регіонів суттєво знизилася, особливо в оцінках зовнішньополітичних та безпекових процесів. Про це свідчать багаторічні соціологічні дослідження громадської думки, що дозволяє виявити не просто мінливі переваги, але усталені тенденції вибору українцями демократичного державного устрою, як найкращого для власної країни (табл. 1).

Війна об'єктивно потребує певних обмежень прав і свобод громадян з міркувань безпеки, тому

створюється несприятлива ситуація для розвитку демократичних інститутів. В той же час, для перемоги у війні та успішного повоєнного відновлення України необхідна максимальна консолідація зусиль усього суспільства, активна участь кожного у виконанні складних, багатомірних завдань. Тому підвищується актуальність збереження демократії та створення інструментів для функціонування її інститутів у воєнний час.

Дослідження стану демократії в період повномасштабної війни, проведене Центром розвитку інновацій у березні 2024 року показало, що 56,4% респондентів констатують підвищення в умовах війни активності спільної діяльності громадян та органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень. На думку експертки Центру розвитку інновацій А. Ємельянової «війна дає можливість використовувати старі та модернізувати наявні інструменти участі». Зокрема, понад 60% респондентів зазначили свою обізнаність з проєктами рішень місцевої ради та відкритість і доступність інформації, що публікується на сайтах, в соціальних мережах тощо [3]. Такі показники свідчать про усталеність і функціональність демократичних відносин та інститутів в українському суспільстві.

Важливим аспектом аналізу функціонування демократичних інститутів в умовах воєнного стану є тема політичних виборів. Більшість дослідників дотримуються думки про недоцільність та небезпечність проведення виборів в умовах війни, але, в той же час, наголошують, що політичні рішення щодо післявоєнних виборів необхідно виробляти вже сьогодні. Так, старша радниця Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) А. Шушковська зазначає: «Ми розуміємо, що вибори не можуть бути проведені під час воєнного стану, тому говоримо про вибори, які відбуватимуться після перемоги України. ... Ті аспекти, які потребуватимуть змін до законодавства або прийняття окремих законодавчих актів, мають обговорюватися вже зараз у терміновому порядку. Тому що державні органи, які мають потім імплементувати ці вимоги, повинні підготуватися до втілення нових правил, організувати масштабну інформаційно-просвітницьку кампанію серед виборців» [Цит. за: 20].

Таблиця 1

Динаміка преференцій громадян України щодо типу державного устрою (2012-2022 рр.), %

Бажаний тип державного устрою	2012	2013	2016	2021	2022
Демократія	50,9	47,9	54,0	54,0	63,9
Авторитаризм (за певних умов)	19,6	22,5	19,8	19,6	13,8
Не має значення	18,3	16,7	15,0	16,7	13,1
Важко відповісти	11,2	12,9	11,2	9,7	9,2

Джерело: складено за [12].

Опитування громадської думки, проведені у березні 2024 року, значною мірою підтримують таку позицію: 59,5% респондентів не підтримують ідею проведення загальнонаціональних виборів в Україні під час війни, тільки 22% опитаних, ставляться до неї позитивно. Мотиви негативного ставлення до виборів під час війни полягають у побоюванні деконсолідації українського суспільства (45%) та створення перешкод для перемоги у війні (42%) [8].

Варто ще раз підкреслити, що справжньою метою будь-якої війни є влада у широкому розумінні. Якщо війна ведеться однією державою проти іншої, то з метою встановити або розширити межі свого панування, тобто досягти влади над територією. Спротив агресії, навпаки, є способом відстояти власну свободу від загрози іноземного панування [9, с. 9].

В умовах війни висуваються особливі умови до владних інститутів. Під час війни підсилюються тенденції централізації, владні інститути мають бути легітимними, надзвичайно швидко реагувати на будь-які зміни. Окрім того, на думку вітчизняних науковців, «країна, залучена у наступальні (оборонні) бойові дії, постає перед необхідністю створення додаткових органів воєнно-політичного управління, нових збройних формувань та технологій їх застосування, широких форматів владно-суспільної взаємодії в умовах воєнного часу, входження до воєнно-політичних коаліцій або ж їх ініціативного створення. Досягти цього неможливо без трансформації політичної системи, її пристосування під потреби війни» [16, с. 70].

Війна несе втрати, руйнування і страждання, які несумісні не тільки з загальнолюдськими цінностями, але й з ключовими передумовами примноження суспільного добробуту. Якщо політики справді переймаються добробутом виборців, то вони намагатимуться оминати дії, результатом яких будуть очевидні втрати. Навіть якщо припустити наявність зацікавлених груп, добробут яких може зрости внаслідок мілітаризації та війни, наявність демократичних виборів веде до того, що загальні втрати виступають фактором стримування через ризик програшу на наступних виборах. На противагу цьому, автократії схильні до насильства через неповагу до прав та відсутність політичної конкуренції. Їхня здатність до фокусування ресурсів на насильстві обумовлена тим, що можливості перекидати тягар війни на суспільство обмежуються хіба що стратегічною оцінкою «запасів людино-одиниць» [6].

Налагодження ефективного функціонування та взаємодії демократичних інститутів влади в жорстких умовах військового стану є провідним завданням трансформації владних відносин в українському суспільстві. Розглянемо основні аспекти діяльності владних інститутів в період

повномасштабної війни. В загальному вимірі, інституційна спроможність української влади достатньо висока. У відповідності до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Президент отримує провідні можливості контролювати діяльність виконавчої влади, а наявність у парламенті домінуючої партійної фракції «Слуга народу» та значної кількості лояльних депутатів з інших партій підсилює президентський вплив і на Верховну Раду. Таким чином, владний ресурс Президента став найбільш потужним, підпорядковуючи собі інші інститути влади. Складається суперечність, оскільки з одного боку, консолідація влади у Президента об'єктивно необхідна в умовах воєнного стану, з іншого – можуть створитися передумови для продовження домінування президентської влади і після війни [14, с. 32]. В той же час, «разом з проявами недостатньої спроможності державних інституцій, корупції, браком професіоналізму і необхідних якостей з боку деяких урядовців, загрожує поступовим зменшенням рівня довіри потенційних виборців до чинної влади, створює значні виклики для політичних перспектив Президента та його команди» [14, с. 33].

Верховна Рада України також зберегла свою ефективність під час війни, хоча дія режиму воєнного стану створила об'єктивні обмеження для реалізації представницької та законодавчої функцій парламенту. За період повномасштабної війни Верховна Рада прийняла більше тисячі різних актів, при чому членами усіх наявних фракцій, а іноді і конституційною більшістю підтримувалися стратегічні питання щодо протистояння російській агресії, євроінтеграції, тощо. Лише у перший рік війни Парламент ухвалив 386 законів. Було встановлено рекорд функціонування Верховної Ради, середня «продуктивність» якої з 1992 до 2021 рр. складала 227 законів [1, с. 46].

При цьому, якщо відволіктися від суто кількісних показників, можна констатувати, що у більшості випадків Верховна Рада виступала скоріше не центром прийняття законодавчих рішень, а інструментом їх ухвалення. Цю думку певним чином підтверджують статистичні дані щодо реалізації законодавчої ініціативи головними суб'єктами – Президентом, народними депутатами та Кабінетом Міністрів України. На кінець лютого 2023 р. було прийнято 88% законопроектів, поданих згідно з законодавчої ініціативи Президента України, 45% законопроектів, поданих народними депутатами, і лише близько третини (34%), поданих Кабінетом Міністрів України [13]. Ця статистика дає можливість зрозуміти суперечливий стан взаємодії інститутів державної влади, оскільки за конституційним розподілом повноважень між парламентом і урядом саме уряд повинен ініціювати законодавче забезпечення своєї роботи [14, с. 33].

Відповідно, можна зазначити, що Кабінет Міністрів під час війни виконує підпорядковану роль Президенту та керівним діячам Верховної Ради, а центр ухвалення рішень у сфері виконавчої влади знаходиться в Офісі Президента України. В той же час, на уряд покладається основна відповідальність за помилкові рішення та прорахунки [14, с. 36].

Хоча кількісні дані про діяльність інститутів влади під час війни певним чином свідчать про її ефективність, ситуація з її репутаційною спроможністю, рівнем довіри з боку суспільства є неоднозначною. Відразу після розгортання повномасштабної війни українці продемонстрували яскравий приклад патріотизму та консолідації навколо державницьких цінностей. Дослідження показують, що зберігається достатньо висока громадська підтримка діяльності інститутів, організацій та структур, пов'язаних з безпекою та обороною (табл. 2).

В той же час, всеукраїнське опитування громадської думки Київського міжнародного інституту соціології, проведене 26 травня – 5 червня 2023 року показало підтримку українцями (73% опитаних) необхідності оновлення центральної влади після завершення війни. Як зазначає виконавчий директор КМІС А. Грушецький, «хоча підтримка дій центральної влади перед початком 2022 року поступово знижувалася, після широкомасштабного вторгнення населення розставило пріоритети, і зараз ми бачимо загалом високу підтримку зусиль влади для досягнення перемоги. Однак це не скасовує бажання українців оновити владу після завершення війни. Запит на оновлення парламенту й уряду – відчутний» [5].

Цю ж тенденцію підтверджують опитування, які показали, що протягом першого року війни підтримка Верховної Ради зросла утричі і склала 35%, але у 2024 році вона набула від'ємних показ-

Таблиця 2

Довіра громадян України до суспільно-політичних інститутів (2024 р.)

Суспільно-політичний інститут	Рівень довіри (%)
Збройні Сили України	96
Добровольчі батальйони	86
Волонтерські організації	85
Державна прикордонна служба	76
Міністерства оборони України, Служби безпеки України	67
Громадські організації	61
Церква	60
Президент України	59
Голови міста (селища, села), в якому живе респондент	54

Джерело: складено за [8].

ників (-38,5%). Разом з цим, українці не довіряють чиновникам (76%), політичним партіям (76%), судовій системі (70%), українському Уряду (65,5%), Прокуратурі (62%) [1, с. 63; 8].

Формуванню недовіри суспільства до діяльності інститутів влади сприяє зокрема надмірна «закритість» прийняття рішень, ігнорування більшістю конституційного права законодавчої ініціативи народних депутатів з інших парламентських фракцій, випадки прийняття деяких законів без попереднього їхнього обговорення, скандальні випадки корупції та зловживань. Зрозуміло, що в умовах воєнного стану не створюються умови для розвитку політичного плюралізму та рівної конкуренції політичних сил, що є ключовою умовою розвитку демократії. Водночас суб'єктам влади дуже важливо утримуватись від використання законних обмежень, зумовлених правовим режимом воєнного стану, для монополізації ресурсів влади у власних руках та усунення конкурентів [14, с. 34-35].

Висновки. Початок повномасштабної війни 24 лютого 2022 року зробив необхідним транс-

формацію парламентсько-президентської системи організації державної влади в Україні. Трансформаційні тренди були спрямовані на адаптацію владних відносин до умов воєнного стану. Можна констатувати, що інституційна система виявила стійкість і зуміла швидко прийняти необхідні рішення для організації відсічі агресору. Важливо підкреслити, що існування країни а умовах військового стану не зруйнувало української демократії, хоча демократичні права були обмежені під впливом об'єктивних вимог безпеки, демократичні інститути зберігають спроможність. У той же час, воєнний стан об'єктивно зумовив консолідацію гілок влади і привів до надмірної персоніфікації прийняття рішень в системі державного управління. Продовжився негативний вплив традиційних для українського суспільства проблем, пов'язаних зі слабкістю державних інститутів, недостатнім рівнем компетенції суб'єктів прийняття рішень. Репутаційна криза, яку переживає українська влада, вимагає підвищення професійного рівня держслужбовців; запровадження невідворотної

персональної відповідальності суб'єктів влади за прийняті рішення; активної співпраці з громадянським суспільством у розробці стратегій розвитку країни; зміцнення взаємодії центральних та місцевих органів влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни: монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.

2. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Київ: НІСД, 2024. 31 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/analiz-zahroz-natsionalniy-bezpetsi-u-sferi-vnutrishnoyi-0>

3. Демократія під час війни: залучення громадськості до прийняття рішень на місцевому рівні! *Центр розвитку інновацій* (2024). URL: <https://cid.center/democracy-in-time-of-war/>

4. Канівець Б.А. Спосіб дії понять «виклик» і «відповідь» в історіософії А. Тойнбі. *Вісник Житомирського державного університету*. 2008. Випуск 42. Філософські науки. С. 3-7.

5. КМІС: Більшість українців за оновлення складу парламенту після закінчення війни, 2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/212646/2023-06-19-kmis-bilshist-ukraintsiv-za-onovlennya-skladu-parlamentu-pislya-zakinchennya-viyny/>

6. Козюк В. Глобалізація та демократія: тернистий шлях взаємозв'язку. *Вокс Україна*. 1 Квітня 2022. URL: <https://voxukraine.org/globalizatsiya-ta-demokratiya-ternistyj-shlyah-vzayemozvyazku>

7. Огляд демократичних інститутів України під час війни. *Democracy Reporting International, Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ, Центр політико-правових реформ*. URL: https://drive.google.com/file/d/1pF1veiOQ8uKecUA0atBWwPAMdF7B_k/view

8. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, віра в перемогу, ставлення до виборів (березень 2024 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/povyny/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-vira-v-peremogu-stavlennia-do-vyboriv-berезen-2024r>

9. Парахонський Б. О., Яворська Г. М. Онтологія гібридної війни: гра прихованих смислів. *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 7-16.

10. Політична система України: конституційна модель та політичні практики: монографія / кол. авт.: Зеленько Г. І. (кер., наук. ред.) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с.

11. Рафальський О. Сучасні погляди на проблему діалогу цивілізацій. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 3-4(83-84). С. 5-9.

12. Резнік О. Підтримка демократії в Україні під час війни. Аналітична доповідь. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. (2023). URL: <https://dif.org.ua/article/pidtrimka-demokratii-v-ukraini-pid-chas-viyni>

13. Річниця війни: як парламент рік працював в умовах воєнного стану. *Лівий берег*, 24 лютого 2023 р. URL: https://lb.ua/news/2023/02/24/547005_richnitsya_viyni_yak_parlament_rik.html

14. Російсько-український конфлікт: від повномасштабної війни до вирішення конфлікту і повного відновлення. *Національна безпека і оборона*. № 1-2 (191-192). 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/vydannia/zhurnal-natsionalna-bezpeka-i-oborona>

15. Семенов Д.Д. Цивілізаційний підхід як метод дослідження багатополюсного світу. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 3. С. 70-76.

16. Смолянчук В. Ф., Крутий В. О. Політична система суспільства в умовах гібридної війни: спрямованість трансформацій. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого* 2019. № 2 (41) С. 70-87.

17. Стратегія забезпечення державної безпеки. Затверджена Указом Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>

18. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: Скорочена версія томів I–VI Д. Ч. Сомервелла. К.: Основи, 1995. Т. 1. 614 с.

19. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії: Скорочена версія томів VII–XII Д. Ч. Сомервелла. К.: Основи, 1995. Т. 2. 406 с.

20. Чорна О. Виграти війну і не програти демократію: чи зможе Україна впоратися з цим завданням? (2023) URL: <https://cs.detector.media/law-and-money/texts/185519/2023-07-05-vygraty-viynu-i-ne-prograty-demokratiyu-chy-zmozhe-ukraina-vporatysya-z-tsym-zavdanniam/>

21. Шершньов Л. Контури нового світоустрою XXI століття (цивілізаційний підхід) *Kurier* («Кур'єр»). Нью-Йорк. 2005. URL: <http://personal.in.ua/article.php?id=145>

22. Hantington S. *The Clash of Civilizations and Remaking the World Order* (Simon & Schuster. New York, 1996. 368 p.

REFERENCES:

1. Adaptivni zminy politychnoho polia Ukrainy v umovakh viiny: monohrafiia / za red. O. O. Rafalskoho, O. M. Maiborody. Kyiv: IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2023. 672 s. [Ukrainian].

2. Analiz zahroz natsionalnii bezpetsi u sferi vnutrishnoi polityky. Kyiv: NISD, 2024. 31 s. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/analiz-zahroz-natsionalniy-bezpetsi-u-sferi-vnutrishnoyi-0> [Ukrainian].

3. Demokratiia pid chas viiny: zaluchennia hromadskosti do pryiniattia rishen na mistsevomu rivni! *Tsentr rozvytku innovatsii* (2024). URL: <https://cid.center/democracy-in-time-of-war/> [Ukrainian].

4. Kanivets B.A. Sposib dii poniat «vyklyk» i «vidpovid» v istoriosofii A. Toinbi. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu*. 2008. Vypusk 42. Filosofski nauky. S. 3-7. [Ukrainian].

5. KMIS: Bilshist ukraintsiv za onovlennia skladu parlamentu pislia zakinchennia viiny, 2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/212646/2023-06-19-kmis-bilshist-ukraintsiv-za-onovlennya-skladu-parlamentu-pislya-zakinchennya-viyny/> [Ukrainian].

6. Kozhiuk V. Hlobalizatsiia ta demokratiia: ternystyi shliakh vzayemozviazku. *Voks Ukraina*. 1 Kvitnia 2022. URL: <https://voxukraine.org/globalizatsiya>

ta-demokratiya-ternystyj-shlyah-vzayemozv-yazku [Ukrainian].

7. Ohliad demokratychnykh instytutiv Ukrainy pid chas viiny. Democracy Reporting International, Koalitsiia Reanimatsiinyi Paket Reform, Tsentr polityko-pravovykh reform. URL: https://drive.google.com/file/d/1-pFlveiOQ8uKeccUA0atBWwPAMdF7B_k/view [Ukrainian].

8. Otsinka sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, vira v peremohu, stavlennia do vyboriv (berezen 2024r.). URL: <https://razumkov.org.ua/novyny/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-vira-v-peremogu-stavlennia-do-vyboriv-berezen-2024r> [Ukrainian].

9. Parakhonskyi B. O. , Yavorska H. M. Ontolohiia hibrydnoi viiny: hra prykhovanykh smysliv. Stratehichna panorama. 2017. № 1. S.7-16. [Ukrainian].

10. Politychna systema Ukrainy: konstytutsiina model ta politychni praktyky: monohrafiia / kol. avt.: Zelenko H. I. (ker., nauk. red.) ta in. Kyiv: IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2023. 536 s. [Ukrainian].

11. Rafalskyi O. Suchasni pohliady na problemu dialohu tsyvilizatsii. Naukovi zapysky IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 2016. Vyp. 3-4(83-84). S.5-9. [Ukrainian].

12. Reznik O. Pidtrymka demokratii v Ukraini pid chas viiny. Analitychna dopovid. Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva. (2023). URL: <https://dif.org.ua/article/pidtrimka-demokratii-v-ukraini-pid-chas-viiny> [Ukrainian].

13. Richnytsia viiny: yak parlament rik pratsiuvav v umovakh voiennoho stanu. Livyi bereh, 24 liutoho 2023 r. URL: https://lb.ua/news/2023/02/24/547005_richnytsya_viyi_yak_parlament_rik.html [Ukrainian].

14. Rosiisko-ukrainskyi konflikt: vid povnomashtabnoi viiny do vyrishennia konfliktu i

povoiennoho vidnovlennia. Natsionalna bezpeka i oborona. № 1-2 (191-192), 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/vydannia/zhurnal-natsionalna-bezpeka-i-oborona> [Ukrainian].

15. Semenov D.D. Tsyvilizatsiinyi pidkhid yak metod doslidzhennia bahatopoliusnogo svitu. Nauka. Relihiia. Suspilstvo. 2009. № 3. S.70-76. [Ukrainian].

16. Smolianiuk V. F., Krutii V. O. Politychna systema suspilstva v umovakh hibrydnoi viiny: spriamovanist transformatsii. Visnyk Natsionalnogo yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho 2019. № 2 (41) S. 70-87. [Ukrainian].

17. Stratehiia zabezpechennia derzhavnoi bezpeky. Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 16 liutoho 2022 roku № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> [Ukrainian].

18. Toinbi A. Dzh. Doslidzhennia istorii: Skorochena versiia tomiv I–VI D. Ch. Somervella. K.: Osnovy, 1995. T. 1. 614 s. [Ukrainian].

19. Toinbi A. Dzh. Doslidzhennia istorii: Skorochena versiia tomiv VII–XII D. Ch. Somervella. K.: Osnovy, 1995. T. 2. 406 c. [Ukrainian].

20. Chorna O. Vyhraty viinu i ne prohraty demokratiu: chy zmozhe Ukraina vporatysia z tsym zavdanniam? (2023) URL: <https://cs.detector.media/law-and-money/texts/185519/2023-07-05-vygraty-viynu-i-ne-prograty-demokratiyu-chy-zmozhe-ukraina-vporatysya-z-tsym-zavdanniam/> [Ukrainian].

21. Shershnov L. Kontury novoho svitoustroiu XKhl stolittia (tsyvilizatsiinyi pidkhid) Kurier («Kurer»). Niu-York. 2005. URL: <http://personal.in.ua/article.php?id=145> [Ukrainian].

22. Hantington S. The Clash of Civilizations and Remaking the World Order (Simon & Schuster. New York, 1996. 368 p. [in English].

Transformation of power relations in Ukrainian society under the influence of the war

Fedorchuk Volodymyr Yaroslavovych

Applicant
Dragomanov Ukrainian State University
Pirogov str., 9, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0009-0005-3548-0336

The article is devoted to the analysis of the problem of the transformation of power relations in Ukrainian society under the influence of external and internal causes that were formed during the full-scale war. The significance of the civilizational approach to the study of trends in the transformation of power relations has been updated, which makes it possible to define Russian aggression as a «civilizational challenge» of a global scale, which requires careful study and awareness in the context of forming an adequate response. The importance of preserving and strengthening democratic institutions in Ukraine, even in difficult conditions of martial law, is emphasized, since the main meaning of the confrontation with the Russian aggressor is the protection of the civilizational choice in favor of democracy.

Attention is paid to the definition of problems and trends in the functioning of government institutions in war conditions, it is stated that in general there is a sufficient level of institutional capacity of the state, especially in the aspect of the consolidation of the country and the organization of repelling the aggressor. Modern problems of power relations associated with excessive centralization and personification of decision-making, conservation of traditional problems for Ukrainian society, which leads to the formation of a reputational crisis of the Ukrainian government, have been identified.

It is substantiated that overcoming the identified problems and increasing the efficiency of the government in the difficult conditions of a long war requires raising the professional level of civil servants; establishment of stricter political responsibility for decisions harmful to the country; involvement of civil society in the development of the political agenda; establishment of two-way communication between the central and local authorities.

Key words: power relations, political relations, political transformation, institutions of power, democracy, political interaction, political activity.